

Bahtiyar Vahapzade'nin Şiirlerinde Öteki Algısı

Mitat DURMUŞ*

“Men Vahapzade değılem,
milletimin diliyem!”
Bahtiyar Vahapzade

ÖZ

“Azatlığın Sesi Bahtiyar Vahapzade”nin şiirsel bir sese dönüşmesini sağlayan temel etmenlerden birisi sosyal ve siyasi yaşanmışlıklardır. Vahapzade'nin şiirsel gücü, olumsuzlanan yaşanmışlıklar sebebiyle daima beslenir olmuştur. Bu olumsuz yaşanmışlıklardan birisi de şairin “öteki” olarak konumlandırılmış olmasıdır. Makalemizde Bahtiyar Vahapzade'nin şiirlerinde “öteki” olgusunun nasıl geliştiğine ve şairin öteki sözcüğüne nasıl bir anlam yüklediğine işaret edilecek, şairin yetiştiği kültürel daire ile “öteki” ilişkisinin nasıl kurulduğuna değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bahtiyar Vahapzade, öteki, Azerbaycan edebiyatı, öz-özge kavramları.

ABSTRACT

The Perception of Others in Bakhtiyar Vahapzade's Poetry

One of the fundamental reasons that turns “Bakhtiyar Vahapzade, the Voice of Independence” a poetic voice is social and political life experiences. Vahapzade's poetic power was always enforced by the negated life experience. One of his negated life experiences is his identification as the “other”. This study will focus on how the concept of the “other” was developed and how the poet gave the term of otherness its meaning, and it will also deal how the poet established the connection between his cultural environment, in which he was grown up, and the “other”.

Key Words: Bakhtiyar Vahapzade, the other, Azerbaijan literature, Concepts of Self-Altruism.

* Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, KARS, e-posta: mithat.durmus@gmail.com



Öteki'nin kim olduğuna ilişkin birçok yorum getirilmiştir. Felsefe-den psikolojiye, edebiyattan siyaset bilimine kadar birçok çalış-
ma *öteki*'nin kurgulanışı ve anlamı üstüne odaklanmıştır. En somut şekilde *'biz'* olmayanın kişileştirilmesi olan *öteki*' birçok nitelendirmeyi de bünyesinde barındırır.¹

Öteki sözcüğünün sözlük anlamına baktığımızda, "1. bilinenden, sözü edil-mekte olandan ayrı olan, öbür, öbürü; 2. sözü edilen ya da benzer iki şey-den önem ya da yer bakımından uzakta olan² olarak tanımlandığını görmekteyiz. Kavramsal olarak değerlendirildiğinde ise, farklı olan anlamı dışında, önem bakımından uzakta olan anlamını da kapsamaktadır. Öteki, genel hat-ları ile karşıya alınan ya da karşıda durandır. Bireyde öteki algısının gelişme-sini etkileyen temel etmenler nelerdir; ötekiyi yaratan birey midir, toplum-mudur; her bireyin / toplumun bir ötekisi / berikisi var mıdır?, soruları öte-ki kavramının ele alındığı hemen her yazıda üzerinde durulmuş konulardan-dır. Biz incelememizde bu türden sorulara cevap aramaktan daha çok, karşı-ya alınan ya da bireyin kendisini karşıya taşıdığı, *ötekine* karşı bir *beriki* anlayı-şının Bahtiyar Vahapzade'nin şiirlerinde görünme biçimlerini irdeleyeceğiz.

Toplumsal dizgelerin şekillendirdiği sosyal bir varlık olan birey, muha-tabı olduğu dizgeler bütünü içinde şekillenir ya da bu şekil verici dizgele-re karşı duruş sergileyerek kendisini toplumsal yapı içinde ötekileşmeye iter. Her kültür kendi dünyasını "kendine özgü iç alan" ve "onların dış ala-nı" biçiminde bölümlenmektedir. Öteki kavramı, kabuller ve retler arasında var olur. Zira Nermi Uygur'a göre söyleyecek olursak kültür: "İnsanın ne tür bir yaşama biçemi, ne tür bir var olma programı, ne tür bir eylem kalıbı benimsediği."³olarak çıkar karşımıza.

Vahapzade'nin şiirlerinde öteki algısına geçmeden önce şairin mensup ol-duğu kültür dairesinde (dizgeler bütününde) ötekinin nasıl tanımlandığına ya da bu kültür dairesi içinde bir öteki kavramının geliştirilip geliştirilmedi-ğine bakmak gerekir.

Türk toplumunun değer normlarında ontolojik bir ötekileştirmenin mev-cut olmadığını söylemek durumundayız. Önceki vahiylerin metodolojisi-ni ve teleolojisini, kültürlerin örttüklerini baştan kurarak yeniden harmanla-yan Türk-İslam düşüncesi, tüm insanların ontolojik açıdan eşit, yaratılış-ta "kardeş" olduğunu bildirmekte, farklılıkları ise "ortak iletişim, var kılma ve tanışma"nın (te'âruf) vasıta ve fırsatları olarak kabul etmektedir. Yani bu kültür ve medeniyet dairesinde ontolojik olarak bir alt-üst varlık dilimleme-

1 Sevil Özçalık, "Ötekileşme ve İşlevleri", www.dapplatform.com/images/otekilesme.pdf (E.T.:12.02.2010)

2 Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Sözlük*, Doğan Kitap Yay., İstanbul 2004.

3 Nermi Uygur, *Kültür Kuramı*, YKY, İstanbul 1996.



si bulunmamaktadır. Hâlbuki tarihi ve varlığı okuma ve şekillendirme iddiasında olan diğer tavırlar tabiatı gereği, “beriki”ni inşa ederken “diğerini/ötekini” de konumlandırmak zorunda kalmaktadır.⁴ Örneğin Hristiyanlığın *Kilise dışında kurtuluş yoktur*; Yahudiliğin *seçkin millet*; Hinduizmin *kast sistemi inancı* doğal olarak öteki/beriki ayrışmasını öngörür.

Türk toplumu içinde öteden beri yaşamakta olan Hristiyanlık, Yahudilik ve benzeri dinlere karşı asimilasyon ve yok etme politikaları izlenmemiştir. Aksine farklı inanç sistemlerinin ve azınlık inanç gruplarının korunması ve varlığını devam ettirmesinin uygun şartları oluşturulmuştur. Bu özgürlük ortamı nedeniyle ki Anadolu yalnızca kendi yerli halkları için değil, Anadolu dışında yaşayan ve kendisini baskı altında hisseden çeşitli dinî ve etnik gruplar için de bir sığınak mekânı olmuştur. Bu cümleden olmak üzere, 1490'larda İspanya'dan kovulan Yahudilere Osmanlı Padişahı Sultan Beyazıt'ın sahip çıkması zihinlerdeki tazeliğini hâlâ korumaktadır. Keza Fatih Sultan, İstanbul'u fethettiği zaman, Anadolu'daki Yahudilere davet mektubu göndermiş ve öteki algılamasına yol açabilecek endişeleri ortadan kaldırmıştır.⁵ Yine Padişah II. Mahmut'un: “Tebaamdan Müslümanları Cami'de, Hristiyanları Kilise'de, Yahudileri de Havra'da görmek isterim” fermanı, benimsenen kültür dairesinin bir yansıması olarak çıkar karşımıza.⁶

Hacı Bektas- ı Velî'nin “Gelin canlar bir olalım” sözü ile Yunus Emre'nin;
“Beri gel barışalım,
Yâd isen bilişelim”

ve

“Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım”

ifadesi ötekileşmeyi kıran ötekini - berikini değil birliği yükselen değer olarak gören bir anlayışa vurgu yapar. Bu kültür dairesinin bir bireyi olarak Vahapzade ise Mart 1965 yılında yazdığı *Sökün Çeperleri* isimli şiirinde;

“Herkes öz bağıını tez çeperleyir,
“Çeperden bu yana benimdir” deyir.
Sökün çeperleri, daş hisarları,
Gözler uzaklara zillensin⁷ barı.
Gönül otağlara sığar mı tekçe,
O, gerek atlana dağdan, dereden.
Bakmak isteyirem göz işledikçe
Uzanan o geniş ufuklara ben.

4 Ömer Yılmaz, “‘Öteki’ İle Diyalojik İlişkinin Gereği”, *İslam Araştırmaları*, S.1, Şubat 2008, s.138.

5 Baki Adam, *Dinlerarası Diyalog*, Rehber Kitap, D.I.B.Yayınları, Ankara 2001, s. 82.

6 Yılmaz, a.g.m., s.138.

7 Zillensin: Dikilsin.



(...)
Herdahta⁸ üzerinde sedef-zer kimi.
Haneler içinde oynamayağ biz.
O geniş, o sonsuz ufuklar gibi
Böyüsün, ücelsin üreklerimiz.
Sökün çeperleri, daş hisarları,
Gözler uzaklara zillensin barı.”⁹

Diyerek yüreklerin büyümesini ve yücelmesini ötekileştirme yapmamakta görür. *Aynı Binada Doğduk* isimli bir başka şiirinde ise;

“Aynı binada doğduk.
Biz her işte bir olduk.
Doğduksa da...
Biz bunu
O zaman hiç duymadık,
Boydan, yüzden
Hiç türlü
Seçilip, ayrılmadık:
Beraber olduk demek
İlk adımız bir:
Bebek.
İlk elbisemiz belek.
İlk sözümüz ağlamak.
İlk gıdamız süt oldu.
Sonrakiler bilemem
Nereden uyduruldu?..
Adlarımız değişti
Kılık kıyafetimiz
Elbisemiz değişti.
Dilimiz de değişti
Her işimiz bir iken
Ya sonradan yaranan
Bu ayrılık ne işti?”¹⁰

diyerek bir bakıma kendisinde öteki algısının nasıl geliştiğine gönderme-
de bulunur.

1960’larda başlayan özgürlük hareketinin öncülerinden olan Bahtiyar Vahapzade’de öteki algısı, kendisinin ötekileştirilmesine bağlı olarak geli-
şir. Kendisinin öteki olarak görülmesi, karşılığını da Vahapzade’ye göre öteki

8 Herdahta: Tavla.

9 Bahtiyar Vahapzade, *Bir Ürekte Dötd Fesil*, Azemeşr, Baku 1966, s.47.

10 Bahtiyar Vahapzade, *Gün Var Bin Aya Değer*, (Aktaran: Beşâret İsmail), Nil Yayınları, İzmir 1992, s.50.



yapar. Asimilasyona dayalı Rus siyasetinin uygulamalarına *karşı duruş* sergilemek öteki algısını kendiliğinden ortaya çıkarır.

Günter Frankenberg'in tanımına göre öteki, 'başka bir ülkede doğmuş olan, sonradan gelen, devlete yabancı, vatansız, konuk, ait olmayan, mülteci ya da turisttir'¹¹ Rusların Azerbaycan Türkleri için yaklaşımı da bu tanım da karşılık bulan öteki ile özdeştir. Vahapzade'yi öteki konumuna sürükleyen temel etmen, onu kendi vatanında konuk olarak görmekten kaynaklanır. Vahapzade'de *öteki*, bir savunma psikolojisi değil, var olmayı önceleyen bir algıya açılır. Kendisi olamayıp ya da kendisi oluşa karşı tavır, onu öteki konumuna iterken, bu durum onda var olma ihtirası (hırsı) olarak kendini gösterir ve Bahtiyar Vahapzade *karşı-öteki*yi yaratır. Buna bağlı olarak Bahtiyar Vahapzade'de dört tür öteki algısı gelişir. Bunlardan ilk üçü;

1- Kanlı katliamların, represiyaların uygulama merkezi olarak gelişen ve şairde ötekini belirginleştiren Ruslar.

2- Kanlı Yanvarları tarihsel ve terimsel niteliğe dönüştüren, şairi ana topraktan ayıran ve bunu daima bir endişe olarak gündemde tutan bir algıyı besleyen öteki olarak Ermeniler.

Ve

3- Vahapzade coğrafyasını parçalayan, Can Azerbaycan dediği toprak bütünlüğünü ikiye bölen ve bunu *Gülistan Sözleşmesi* ile resmileştiren Rus siyasetinin İran ayağı olan öteki.

Gülistan Sözleşmesi gereği Şimalî Azerbaycan ve Cenubî Azerbaycan olarak ikiye bölünen bir yürek olan Azerbaycan, Vahapzade'nin şiirlerinde yoğun olarak işlenen temalardan birisidir. Bu konuda kaleme aldığı 1959 tarihli *Gülistan* isimli poemasında ikiye bölünen Azeri Türkünün yaşadığı felaketleri anlatır. *Arasındayım* isimli şiirinde bu bölünmüşlük duygusu, "ortada kalışa" gönderme niteliğindedir:

(...)

Yollar arasında çok talanmışam,
Fikirler elinde parçalanmışam.
Tepeden korkmuşam, düzü danmışam,
Şimdi dağla düzün arasındayım.

(...)

Bahtiyar, sineden nice "Ben" geçer,
Biri dertli geçer, biri şen geçer,
Dikenli çeperler sinemden geçer,
Bakû'yle Tebriz'in arasındayam."¹²

11 Hilal İnce, "Öteki Sorunsalının 'Alterite' Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir Deneme", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, S. 21, 2003, s.255-277.

12 Vahapzade, *a.g.e.*, s.228.



Bu tema sadece Vahapzade'nin şiirlerinde de değil, pek çok şairin şiirinde ayrılık ve ötekileştirme uygulamasının bir devamı gibi işlenmiştir. Vahapzade, *Gülistan* poemasından dolayı 1962 yılında ötekileştirmenin eyleme dönüşmüş biçimi olarak Üniversitedeki görevinden uzaklaştırılmıştır. Böylece Vahapzade'nin *öteki algısı*, kendisini ceza ile gösteren bir boyuta da ulaşmış olur. Vahapzade için öteki, kendisini cezalandıran, varlık alanlarını ihlal eden, onu ayrılıklara iten, yok sayan, tarihi arka planını boşaltan bir özneyi çağırıştırır.

Hörümcek Tor Bağladı isimli şiirinde bu gerçeği şöyle dile getirir:

"Tarihimiz danıldı,
Uydurma tarih ile kimliyimiz anıldı-
Öz kökünü bilmeyen gözü küllü bu millet
Zamanın yollarında her addımda yanıldı
Uydurma tarih bizi anamızdan ayırıp,
Yad anadan alınmış belekde gundagladı.
Özülümüz lahladı.

Bu halgın tarihini düz bildiren, düz yazan
Tarih kitaplarında hörümçek tor bağladı.

Kime deyek derdini bu dövranın, bu günün?
Vezifeye sümsenen,

Vezife kürsüsünün

Birinci pillesinde merkezden nohtalandı.

Kişiliyi vardısı, bu anda ahtalandı...

Ürekteki cesaret,

merdanelik,

deyanet

talandı, tapdalandı.

Cesur geçmişimizden üzüldü ellerimiz,
Şeref bildik özgeye gul olmağı yohsa biz?
Her cüre zülmü uddug.

Köleliyi kazanıp, kişiliyi unuttug.

Vicdan, düzlük, hegiget sürgün oldu bu yerden,

Yaltağlık ve heyamet silahını yağladı.

Cesaret gılcınının ağzı düşdü keserden,

Gebzesinde, gınında hörümçek tor bağladı.

Dilimiz yasag oldu.

Ruhumuz gelbimizde ebedi dustag oldu.

Ruhsuz yaşadığıca biz

Vicdanımız, eşgimiz

üzümüze ağ oldu.

Biz belece yaşadığı, yaşamadığı, süründük,

Emelimizde deyil, sözümüzde göründük.

Ruhumuz gan ağladı,

Mescid gapılarında hörümçek tor bağladı.



Hegiget dile geldi,
Dilde ilişdi, galdı.
Hegigetin üstüne yalanlar kölge saldı.
Vuruşmadı, barışdıg
Biz "azadlıg" adlanın bir uydurma nağılla.
Ölen düşüncelerle gelbimiz yas sahladı,
Hegigeti demekden ele qorgduğ...
Ağılla

Hegiget arasında hörümçek tor bağladı."¹³

Men Vahapzade değılem, milletimin diliyem. diyen Vahapzade, mensubu olduğu toplumu kendilik sürecinde bilinçlendirmek için;

"(...)

Hareketi dayandıraq
Yaddaşları uyandıraq:
Bilek neden indirildi bayrağımız.
Neden bizim başımızda
Çatladı öz çanağımız
Niçin baba evimize
Sahip oldu konuğumuz

Yetmiş yıldır biz zulmetin içindeyiz.
Bu sürede biz bilmedik
Ne mezhepte ne dindeyiz."¹⁴ der.

Azerbaycan Türklüğü için kâbus dolu yılların başladığı dönemde dünyaya gelen Bahtiyar Vahapzade, tutsak edilmiş bir milletin çocuğu konumundadır. Öteki olgusunun hızlı bir şekilde gelişmesi bu esaret ve devamındaki gelişmelerle doğrudan ilişkilidir. Yetiştığı toplumun kültür dairesinde *öteki* olgusu olmayan bir yaşam üslubunun bireyi olan Vahapzade'yi öteki algısına iten *beriki*'nin eylemleridir.

1930'lu yıllarda Şeki'de binlerce insan Sovyet askerlerine isyan eder, Ruslara teslim olmak istemez. Şekililer yıllarca Sovyet ordusu ile mücadele eder. Binlerce insan bu isyan sırasında canından olur. Bu dönemde olup bitenleri yedi yaşında bir çocuk olarak gören Vahapzade, Rus askerlerinin yaptıklarını hiçbir zaman unutamaz. Çocuk yaşlarında gözleri önünde gerçekleşen bu olaylar şairin hatıralarında olduğu gibi şiirlerinde de ötekini belirginleştiren unsurlardır. Vahapzade bu yıllara ait hatıralarında şunları söyler:

"Çocukluğumda yaşadığım, beni çok etkileyen, unutamadığım bir olay 1932'de doğduğum şehir Şeki'de geçti. Ruslar Azerbaycan'a girdiklerinde icraatlarını gerçekleştirmeye başladılar. O dönemlerde, 1932'lerde,

13 Bahtiyar Vahapzade, *Ümide Heykel Goyun Yeni Şe'rler*, Bakı Yazıcı 1993, s.48-49.

14 Bahtiyar Vahapzade, *Gün Var Bin Aya Değer*, (Aktaran: Beşâret İsmail), Nil Yayınları, İzmir 1992, s.7.



kalhozların temelleri atıldı. Halk, topraklarını ve mülklerini ellerinden alan Rusların bu faaliyetlerine karşı çıktı, Şeki'ye, gelen Rus yetkilileri şehre almadılar. (...) Rus askerleri karşı çıkanların büyük bir kısmında ortadan kaldırdı. Sağ yakalananların bir kısmını zindana attı, bir kısmını da kurşuna dizdi. (...) Bu olaylardan birkaç yıl sonra biz Bakü'ye göç etmek zorunda kaldık."

Sözünü ettiğimiz isyandan sonra şehirde tevkiflerin, takiplerin ardı arkası kesilmez. Şüpheli insanlar, sorgulanmak üzere KGB'ye çağrılır, ifadeleri alınır.

Vahapzade hatıralarının devamında akrabalarından olan Kaçak Abbas'a ilişkin de şunları aktarır:

"(...) Bir gün dağda onu vurdular, sürükleyerek Şeki'ye getirdiler. Pantolonu çıkmıştı. Askerler onun ölüsüne kurşun atıyorlardı. Halka; 'Bakın isyan edenlerin sonu böyle olur.' diye Kaçak Abbas'ın cesedini şehirde sokak sokak dolaştırdılar. Küçük yaşlarımızda gözlerimizin önünde geçen bu olay bizim kuşaktaki birçok insanın Ruslara karşı kinle dolmasına sebep oldu. Gözlerim önünde geçen bu olay, beni çok müteessir etmişti. Bu fecaat karşısında dayanamadım ağladım. Eve gittiğimde, amcalarımın hanımları, annem siyah elbiseler giymişlerdi. Dedemin yanına gittiğimde onun da gözyaşlarını tutamayıp ağladığını gördüm. Bu olay beni çok etkilemişti. Bundan dolayı da Ruslara karşı kinle dolmuştum. Bana sık sık sorulan 'Sendeki bu derece Rus düşmanlığının sebebi nedir?' sorusunun temelleri bu hakikatler altında yatmaktadır."¹⁵

Nizami Ceferov da konuya ilişkin olarak Vahapzade için şunları söyler: "B. Vahabzade'nin tefekkürünün hem bedii, hem ilmi-felsefi, hem de publisistik düşüncesinin oluşmasında şüphesiz, çocukluk döneminden bu yana geçmiş olduğu *idrak mektebinin* belli etkisi olmuş, o milli fikrin çeşitli sahalarını kendi şeceresinin imkânlarında ihtiva etmeye çalışmıştır."¹⁶

Köhne Dertle Men isimli şiirinde;

"Göğün yırtığı yeri düşdü başıma,
Soyuğ su gatdılar isti aşıma,
Her gün bir teze derd çıhdı garşıma,
Bir gece yatmadım eski derdle men."¹⁷

diyerek bu oluşların onu uzun zaman nasıl baskıladığını ifade eder.

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nden ayrıldıktan sonra bu defa halk kendisini Ermenistan'la savaş içerisinde bulur. Bu savaşın devam ettiği dönemde Rus tankları Bakü'ye girer. Binlerce insan Rusların Bakü'yü işgal

15 Erdal Karaman, "Bahtiyar Vahabzade Anlatıyor", <http://turkoloji.cu.edu.tr> (E.T.: 12.02.2010)

16 Nizami Ceferov, "Bahtiyar Vahabzade", *Azerbaycan*, 1996, s. 12.

17 Bahtiyar Vahapzade, *Ümide Heykel Goyun Yeni Şe'rler*, Bakı Yazıcı 1993, s.93-94.



etmesini protesto etmek amacıyla meydanlara dökülür. Tanklar, 20 Yanvar Meydanı'nda toplanan insanların üzerine sürülür. Meydanda birçok insan tanklar altında can verir. Bu olayları Vahapzade *Şehitler* isimli kitabında dile getirir.

“Elim kalem tutandan, içinde yaşadığımız kışla sosyalizminin halkımızın başına açtığı oyunları, çektiği çileleri çeşitli yollarla demeye çalışmışım. Fikrimi doğrudan doğruya, açık aşikar demeye imkan olmadığı için hadiseleri ya tarihe, ya da başka ülkeye aktardım. (...) Yoksulluğa dayanmak olur. En dehşetli halkların manevi dünyasının, ahlakının ve insanlık sıfatının mahvedilmesidir. Utanç hissi çok dehşetli bir histir. Gözümün önünde Vatanın suçsuz evlatlarını kırsınlar, sen buna karşı itiraz sesini de diyebilmeyesin. Allah hiçbir milletin şairini bu duruma sokmasın! Ben bu poemamı güçsüzlüğümün utanç duygusu ile yazdım.” der.

B. Vahapzade, çekilen acıları *İki Korku*, *Şehitler*, *Yollar ve Oğullar*, *Gülistan*, *Bağışlayın Sehv Olup*, *Şebi Hicran*, *416* gibi poemaları ile *Açılan Sabahlara Selam*, *Tan Yeri*, *Kökler- Budaklar* kitapları ile *Dar Ağacı*, *Yağışdan Sonra* gibi tiyatro eserlerinde de dile getirir.

Vahapzade, *öteki-beriki* kavramlarını / terimlerini *öz* ve *özge* sözcükleri ile karşılar. *Özge*, *ötekini* karşılarken *öz* berikini karşılar.

Bahtiyar Vahapzade, *ötekini* “eli kanlı”, “çöllerin gedası”, “celled”, “boz karga”, “gaddar”, “kudurgan”, “çıldırın ordu”, “tunçtan zırhlı yılanlar”, “gaspkar”,... gibi sözcüklerle betimlerken, *beriki*’ni ise, “kulpazarında bir fehle”, “20 Yanvar zamanı bir şehitin ana babası”, “çadır şeherciklerinde yalınayak gezen bir yetim”, “vatanından zorla sürülmüş bir Karabağ kaçğını”... gibi sıfatlarla betimler.

Öteki, coğrafi sınırlar içinde kalamayacak kadar geçişkendir. Bu yüzden *öteki*, coğrafi sınırlar içinde değil imgesel sınırlar içindedir. Bahtiyar Vahapzade'nin şiirlerinde de *öteki*, yer yer kendisinin varlığını tahdit eden bir ulusla sınırlı kalmaz. Bu *öteki*, imgesel olarak büyüyerek devam eder. Kendilik sürecini tamamlayamamış her birey ve ulus *ötekileşmeye* açıktır. Bu *ötekileşme* kapısını yabancılaşma alanına doğru açmış bir *ötekileşme*dir. Ve bireyin kendisini kendi isteği / bilgisi ile *ötekileştirmesidir*. Tehlikeli olanı belki de budur.

Öteki öznesi, bizatihi Vahapzade'nin kendisini sınırlayan bir nitelik taşımaz, aynı zamanda Vahapzade'nin duygu dünyasını parçalayan, onu sırdaş ve kardeşlerinden uzaklaştıran bir özelliğe de sahiptir. Burada devreye *öteki* değil, *ötekileşen* / *ötekileştirilen* ya da Aytmatov'un ifadesi ile söyleyelim Mankurtlaşan, Vahapzade'nin *özge* değil, *özünden* gördüğü kardeş dediği insanlar çıkar. Bu da Vahapzade şiirinde dördüncü *öteki*yi temsil eder.



Ne Ondansın Ne Bundan isimli şiirinde Güney Azerbaycan'dan kendisine mektup yazan bir Azeri Türküne şöyle seslenir;

"Yad dilde mektup yazıp kardeş, öz kardeşine.

Bu mektubu okuyan ne kül döksün başına.

Hükmüne bak hasretin,

Hükmüne bek zilletin.

Ya annesi yok imiş bu zavallı milletin

Bir emekten süt emen ikiz evlatlarına

Öz dilini öğretre.

(...)

Bizden olup,

Ey bizliğinden dönen,

Seni ben affedirim, affeder mi ya vatan?

Bilmiyorsan dilini, sen vatanın yüzüne istemeden ağ oldun.

Sen kendine bir üvey, özgeye yamağ oldun.

Bu halinle

Sünbeye

Ne tokmak,

Ne de gardaş,

Tüfeğe çekmek oldun.

Sen çıkmak istersen de özgenin efsurundan,

Ne ondansın, ne bundan.

Bilsen de yad dilini, tam yadın özü gibi,

Seni doğma bildi mi?

Bilmeyip, bilmeyecek!

Ona "can kurban" desen,

O, hakkını yiyecek

Yürek kızdırmayacak sana, "özgesin" diye,

Senin öz milletin de satılmış bilecektir

Kardeşini özgeye.

(...)

Dilinizi yadsıyıp

Kendinizi dandınız.

Fakat bu alçaklığı siz yücelik sandınız.

Ey kökünden ayrılıp kendisinden kaçaklar,

Emin olun, sizi de bir zaman danacaklar."¹⁸

Vahapzade'nin önemle üzerinde durduğu dördüncü öteki, "dilini bilmemekle övünen nadanlar", "özüne üvey özgeye yamağ olan, kökünden ayrılıp kendisinden kaçaklar"dır. Böylesi bir öteki karşısında berikini yaratma ola-

18 Bahtiyar Vahapzade, *Gün Var Bin Aya Değer*, (Aktaran: Beşâret İsmail), Nil Yayınları, İzmir 1992, s.79-81.



nağını bulamayan şair, onunla bütün bağları koparmak adına; “Şimdi öz kökünden üzülen menem. / Özge budağlalar dizilen menem. / Şimdi ne sen sensen, ne de men menem, / Biz ki, biz değiliz bize elveda.”¹⁹der.

Kaynaklar

- Adam, Baki, *Dinlerarası Diyalog*, Rehber Kitap, D.I.B.Yayımları, Ankara 2001.
- Ceferov, Nizami, “Bahtiyar Vahabzade”, *Azerbaycan* 1996.
- İnce, Hilal, “Öteki Sorunsalının ‘Alterite’ Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir Deneme”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, S. 21, 2003, s.255-277.
- Karaman, Erdal, “Bahtiyar Vahabzade Anlatıyor”, <http://Turkoloji.cu.edu.tr> (E.T.: 12.02.2010)
- Özçalık, Sevil, “Ötekileşme ve İşlevleri”, www.daplatform.com/Images/otekilesme.pdf (E.T.:12.02.2010).
- Püsküllüoğlu, Ali, *Türkçe Sözlük*, Doğan Kitap Yay., İstanbul 2004.
- Uygur, Nermi, *Kültür Kuramı*, YKY, İstanbul 1996.
- Vahapzade, Bahtiyar, *Bir Ürekte Dörd Fesil*, Azernesır, Baku 1966.
- Vahapzade, Bahtiyar, *Gün Var Bin Aya Değer*, (Aktaran: Beşâret İsmail), Nil Yayınları, İzmir 1992.
- Vahapzade, Bahtiyar, *Ümide Heykel Goyun Yeni Şe’rler*, Bakı Yazıcı1993.
- Yılmaz, Ömer, “Öteki” İle Diyalojik İlişkinin Gereği”, *İslam Araştırmaları*, S.1, Şubat 2008.

¹⁹ Vahapzade, *age*, s.229.